

KULTŪRA

MENAS ✪ LITERATŪRA ✪ MOKSLAS

Subrendęs vaisius

Artėjančio valstybės šimtmečio proga vis iškeliamas toks retorinis klausimas – ką daryti, kad Lietuva išliktų dar šimtą metų? Neišsibėgiotų, neišsivaikščiūtų ir neišskraidytų?

Pirmiausia galbūt reikėtų atsibusti iš iliuzijų ir suprasti, kad ne valdžia sprendžia žmonių likimus – mes patys už juos atsakingi. Ir mes patys renkame valdžią arba nerenkame jos – neiname balsuoti, manydami, kad už mus tai padarys kiti, kad balsuoti neverta, nes niekas nesikeis, visos valdžios vienos, kad politika apskritai neįdomi. Tokio mąstymo rezultatas – dabartinė valdžia, kuri valstybės valdymą suvokia kaip cenzūravimą, draudimus, bausmes, reguliavimus, paranojiškai reaguoja į kritiką, ignoruoja pilietines iniciatyvas (medikų sąjūdžio pavyzdys) ir savo mėgėjiška veikla ir provincialia savi-voka diskredituoja ir sugadina bene visas geras idėjas.

Gana būti apolitiškais gyvūnais – jeigu nori protingesnių žmonių valdžioje, pasidomėk, kas jie tokie. Bėda ta, kad neretas tai daryti tiesiog tingi. Nes mąstymas yra darbas, o ne svaičiojimas ir tuščias plepėjimas prie puodelio kavos; be to, daugelis mūsų piliečių tiesiog renkasi pasroviui plaukiančio rasto dalį, taigi pasyvų, apolitišką, buitinių būvį, kurio nedrumsčia nei abejonės, nei mintys bei idėjos, o kylantis pasipiktinimas ir susierzinimas daugiausiai yra to paties buitinio, fiziologinio pobūdžio. Kaip niežulys. Užtat mūsų piliečiai ir kasosi, užuot mąstę.

Ne viskas gerai ir su vertybių sistema. Kitaip tariant – dorybių, nesgi vertybėmis galima pavadinti ir naują automobilį ar audinių kailinius. Dėkingumas, atjauta, supratingumas, atleidumas, dosnumas, ramybė, kuklumas – jeigu mes aiškiai ir netgi skaudžiai šias dorybes suvoktume ir įsisąmonintume, kur kas paprasčiau būtų atskirti pelus nuo grūdų. O ir politikus jau seniai reikia liautis vertinti pagal visokiausių demagoginių ornamentų pilnas kalbas – žiūrėkime į jų darbus, jų elgesį. Juk ir Šventasis Raštas sako – atskirsite juos pagal jų darbus.

Todėl taip svarbu matyti tai, kas vadinama dorybe, kas atsiskleidžia kaip dorybė. Ir suvokti, kas tai yra; nes dabar šis žodis yra virtęs vos ne pajuokos objektu, kaip kažkas regresyvaus, kvailo, nešiuolaikiško, pasenusio ir suplėkusio. Nors iš esmės dorybės ir yra tos vertybės, kurios gali išgelbėti ne tik Lietuvą, bet ir šį pasaulį, kurio visos karalystės ir visos valdžios atiduotos ne Viešpaties, o šėtono žinion.

Reikia baigti sielotis dėl savo mažumo, nes tai anaip tol nereiškia, kad esi nereikšmingas ar neįdomus. Neįdomus yra tas, kuris panašus į kitus – pasaulio pilietis, nesusijęs su vieta, su idėja, su kalba. Mažutė Lietuva – savitos kultūros ir dvasios koncentratas, kurio savitumo mes dėl savo tingulio ir įpročio bėgti paskui pasaulio didžiuosius ir juos mėgdžioti, ko gero, nesugebame atskleisti ir paskleisti.

Bet gal jau laikas tai suprasti ir įvertinti? Ne todėl, kad artėja šimtmetis ir bus progų gražioms kalboms. Todėl, kad vaisius jau subrendo, o visa, kas subręsta, turi būti tinkamai išnaudota.

Algimantas Kunčius.
Reminiscencijos 123

Renata Šerelytė

*O! Greitai aš jau būsiu naujas, kitas,
plačioj dangaus žydrinėj užrašyta*

*Lemties antroji pusė žiojas, verias, –
numirsiu aš, tamsus, žiaurus, negeras.*

*Iš gyvastingo peleno antai
jau skyla šiurkštūs purpuro žiedai!*

*O! Greitai jau sulauksiu aš dienos,
širdis kitaip man plaks, ir jau kitaip dainuos.*

*Mano dvasia atgimus, išlaisvėjus,
kitoj erdvėj, kituos pasaulio vėjuos.*

Sigitas Geda

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Subrendęs vaisius • 2-as psl. Audronė V. Škiudaitė. Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje. Gyvenimo drama (3)
• 3-as psl. Rita Škiudienė. Senoji Kauno rotušės bokšto vėjarodė • 4-as psl. Renata Šerelytė. Raganos širdis. Ištrauka iš romano • 5-as psl. Neringa Tuškevičienė. Musninkuose pristatyta A. Katiliaus knyga apie Alfonsą Petruļį • 6-as psl. Astrida Petraitytė. Išveivų lobistinės diplomatijos pagerbimas • 7-as psl. Alina Valantinavičienė. Prisilietimai, susitikimai, pasikartojimai (7) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: L. Peleckis-Kaktavičius apie susitikimą su Jackumi Sonda-Sondeckiu • Išveivų motyvai Nacionalinėje bibliotekoje

Marius Katiliškis ir Liūnė Sutema „Metmenų“ žurnalo ir literatūros vakare, įvykusio New Yorke 1966 metais.
Gedimino Naujokaičio nuotr. („Draugo“ archyvas)

Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje (3) Gyvenimo drama

Audronė V. Škiudaitė

**Iš Elzės Avizonytės-Vaitkienės dienoraščio:
...mes dar susitiksim...**

1944 m. rugpjūčio 5 d. Vakar ir šiandien sapnavau Tave, mano mielas angele. O brangus! Kur tu esi? Nors sapne gaunu Tave pamatyti. Pasidžiaugti Tavųjų akių žvilgsniu ir išsigąsti Tau gresiančio pavojaus. Kada užmerkiu akis poilsiui, aš girdžiu raminantį balsą, Tavo puikų, sultingą, iš sielos gelmių plaukiantį balsą: „Būk rami, būk rami“. Ir aš rami. O Tu, o Tu mano gyvenimo džiaugsme? Būki ramus. Aš mokėsiu Tavęs sulaukti. Tegul Tave saugo gerasis Dievas. Tik su Tavimi persiskyrusi pradėdau dar daugiau mylėti. Aš nežinau, kokią auką aš sudėčiau Kūrėjui, kad jisai sugražintų man Tave, kad nesulaužytų mudviejų jauno gyvenimo. Aš meldžiuosi. Ir kodėl, kodėl mudu turime būti nuskriausti? O dabar aš laukti tik tegaliu. Laukti ir gyventi nežinioje. Nes ateities šydas nepakeliamas ir neperžvelgiamas. Ak, aš sutiksiu savo likimą. Bet širdis pilna nerimo ir baimės. O tačiau aš tikiu, aš esu pilna vilties, šalin tamsieji šešėliai, šalin pragaro šmėklos iš kelio. Aš tikiu į šviesų gyvenimą.

1944 rugsėjo mėn. 14 d. Aš buvau pietuose. Keturis metus buvau pietuose. O po to sugrįžau į šiaurę ir suradau žmogų, kuriam drąsiai ištiesiau ranką. ...suradau tą, kurio taip ilgai ieškojau ir tris metus buvau laiminga. Šiandien, kada sueina tie trys metai, kada ramiai prisiglausčiau prie narsios ir jautrios mano vyro krūtinės, esu viena ir jau antras mėnuo nieko apie jį nežinau. O jam rytoj sueina 30 metų. Mano širdis net virpa apie tai prisiminus. Mano linkėjimas tik vienas: „gyvenk ir sugrįžk pas mane“. Aš mokėsiu tave padaryti laimingą.

1944 m. rugsėjo 18 d. ...o šiandien sulaukiau svečio – kareivio enkavedisto. Baigiu priprasti. Nebebijau jau. Ir ko man bebijoti. Aš nebebranginu savo gyvenimo. Tačiau aš dar nepamečiau vilties. Aš netikiu nei vienu gandu gandeliumi ir noriu labai dar gyventi: o vienok pavasarį Tu atjosi drąsiai.

1944 m. gruodžio mėn. 10 d. ...meldžiuosi ir maldauju taikos. Meldžiuosi iki visiško jėgų netekimo. Nuoširdžiau aš nebemoku. Dabar manyje audra ir nerimas.

1945 m. kovo 4 d. ...Aš jau labai pavargau nuo to didelio laukimo ir tos nežinios. O dienos lekia, lekia viena kitą palikdamos. Štai ir ši diena, kada Tu prieš keturis metus iškėlei koją iš traukinio mano tėviškės miestelyje... <...> ...o tačiau aš jaučiu save ir esu savimi daugiau negu bet kada. Aš myliu. Kaip aš dabar moku mylėti. Giliai, nepaprastai giliai, stipriai ir tykiai: Mano meilė kaip didžiulė lygumos upė, taip ramiai ramiai teka, liūliuoja.

1945 m. gegužės mėn. 6 d. Ašaros ir kraujas šian-

dien plūsta aplinkui, o, kiek daug šiandien mačiau žmonių sielvarte ir paskendusius ašarose. Aš griūdžiai verkiu sukniubusi prieš Tavo paveikslą, mano vyre. Kasdien vis daugiau jaučiu skausmą savo širdyje. Tokią didelę skriaudą jaučiu. Skriaudą visam Pasauliui, visai žmonijai, kurią atnešė šis baisusis karas.

Kaip gaila man mano meilės ir džiaugsmo. Nejaugi viskas jau praėjo nebesugrįžtamai. Jei taip, viskas taip beprasmiška. Myliu ir kenčiu, kenčiu ir myliu. Gyventi, mylėti ir būti ištikimai. Kodėl už akimirksnį laimės amžina kančia. Kaip keista! Albis buvo man svetimas ir nepažįstamas žmogus. Tokių Lietuvoj ir visame pasaulyje tūkstančiai. O tačiau jis man vienintelis. Jei ai jo neteksiu, vis tiek iš tų tūkstančių aš sau nerasiu kito, kuris man būtų taip brangus, taip artimas kaip jis.

...o tačiau, aš ilgiuosi, aš merdžiu iš baimės. Aš neturiu jėgų daleisti, kad aš gal jo neteksiu amžinai. Sugrįžk, ak, sugrįžk. Aš kenčiu, man taip sunku vienai, taip sunku nežinoti tavo likimo, bijoti ir klaidžioti toje begalinėje tamsoje šalia tavęs. Tavęs nematyti, bet jausti tave. ...aš baigiu pražilti iš nuolatinio rūpesčio ir įtempto galvojimo. Aš bijau tave palikti vieną. Visur ir visada esu su tavimi. Aš lydžiu tave į amžiną poilsį ir vėl prikeliu iš numirusių, kad galėčiau atiduoti tau viską, ką turiu geriausio. O tačiau tu esi neprieinamas. Tu tolsti nuo manęs... tave kažkas vilioja ir skiria nuo manęs. Bet aš kantri. Aš viską atleidžiu ir vėl seku aštriuoju keliu šalia tavęs. ...Bet tu niekad neateini pas mane net ir sapne, aš turiu susieškoti tave, kad pamatytčiau nors iš tolo, kad pajusčiau tavo bučinį ant lūpų ir vėl jausčiau persiskyrimo skausmą.

1945 gegužės 18 d. Šiandien grįžau dvyliką valandą iš tradicinio aštuntokų išleistuvių vakaro.

Kalnas paskendęs vyšnių žieduose. Spaudžiu lūpas prie žiedų ir išsiveržia vienas žodis: Albinai!

O širdy skausmas ir begalinis ilgesys. Vyšnios jau baigia žydėti ir toks gražus pavasaris, o aš nieko be skausmo ir rūpesčio nejaučiu. Bet ką aš veiksiu, kai mūsų kaštanai žydės.

...Albinai mano, tavęs nėra, nėra man džiaugsmo. Tave buvau suradusi, turėjau savo mažytę laimę, kuri buvo visas mano pasaulis, Brangusis mano, ar grįši? Ar sulauksiu?

1945 rugsėjo mėn. 30 d. ...Vidurvasarįėjau į Tavo tėviškę, mano vyre,ėjau sušilus, bet su ryžtu, su viltimi. Ak, bent ką nuo tavęs. Ėjau tais pačiais keliais, kuriais su tavimi kartu važiuojome. Ašaros sunkėsi man iš akių ir širdį taip skaudėjo. Gerklę kartais lyg replėmis suspausdavo. Nurydavau skausmą irėjau toliau. Ėjau ir prisiminiau viską. Prisiminiau tavo žodžius ir savo tada pasakytus. Prisiminiau tavo šypseną ir gestą kiekvieną. O, su koku entuziazmu tu pasakojai apie kiekvieną upelį, kaimą ir tyrelius ir su koku malonumu stebėjau tavo taip retai nu-

švintantį veidą. Ėjau ir šypsojaisi ir man buvo gera eiti. Ar ne tu, mano drauge, buvai kartu su manimi?

Ne, jis manęs neužmirš, jis neužmirš tų gražių dienų.

Gražus, bet tolimas tas kelias į tavo tėviškę, berželiais apaugusią, su eglėnėliais prie pirties. Ir atėjau per beržų takelį ir atsisėdau ant griovio krašto. Kieme už tvoros, kieme ten apie malkas triūšia tavo tėvelis. Lygiai taip, kaip ir kitas vasaras ten pat ir ten pat senas, bet tiesus senelis. Tyla. Ir skausmas krūtinę drasko. Pagaliau susitikimas. Ar nežinot? Ar nežinai? Tik ašaros nuplauti gali pirmąjį jausmą ir duoti atsakymą. Ek, mylimasis, – tavo tėvas verkė su ašaromis. Ir netiesa, kad tai akmeninis senis be jausmų, be širdies. Gera man buvo ten, bet ak, sugrįžti vėl reikia ir išsiskirti panikoj ir neviltyje.

Dar. Atsisveikinau su tavo broliu ir koks liūdnas, ir koks beviltis jis buvo. Šitas stiprus gražus vyras. Tikras lietuvis iš savo išvaizdos. Tvirtas, šviesiaplaukis, ramaus žvilgsnio ir teisingos širdies. Be jokios klastos. Ak, kaip man jo buvo gaila. Taip tas atsisveikinimas sukretė mane, tai lyg su tavimi antrą kartą skirčiaus, tai lyg tavo vardu atsisveikinčiau.

1946 balandžio mėn. 18 d. ...Bet jokiam darbe atrandau džiaugsmo ir savęs. Nuovargis nuolatinis mano svečias. O pavasaris žengia skubiais žingsneliais ir atranda mane. Atgimsta gamta, suskambina paukščiai savo didybėje galingą prisikėlimo himną ir bailiai pradeda žaliuoti pakrantės. Už poros dienų varpai skambins prisikėlimą, o mano siela, kaip neseniai surastas prie Lėvens kranto perkūno oželis su palaužtu sparnu.

Niekur ir nieko nenoriu. Ne, netiesa! Noriu atgyti, pralinksmėti ir giedoti kartu su gamta linksma Velykiška Aleliuja!

1946 liepos 13 d. ...gal paskutinės mano eilutės. Gal ryt mane sutiks keturios tamsios sienos ir tardymas. Tegul, mano sąžinė švari. Tik gal per mažai mylėta tėvynė, per mažai jai dirbta, aukotasi.

Neverta esu tų, kurie paaukoko jai viską, gėda, jaučiuos prieš juos kalta. Ak, gana drebėti dėl savo kailio. Būsiu kiekvienam žingsny kovojanti moteris. Aš pasiryžau nuo tos minutės, kai pamačiau su našta ant pečių ir iškankinto Kristaus žvilgsniu einantį per Biržus mokyti. Varną. Bet kam pavyzdžių. Būkime pavyzdžiais patys sau.

Myliu savo Albį dar daugiau kaip visada ir galbūt myliu tą, kurio jau visai nebėra. Bet tegul būna ir taip, tada jau man vis tiek, tada jau man vis tiek...

1957 lapkričio mėn. 20 d. Ir vėl praėjo daug metų. Praėjo viskas, kas buvo miela, kas buvo skaudu ir kankinama. Praėjo kaip pasaka. Praeitį apsigaubė šešėliai ir ūkanomis. Skaudu buvo apsvilti žmonėmis, kuriais tikėjau ir kurie buvo artimi. Bet kaip gyventi netikint žmogumi? Kaip netikėti, kai tau tiesiama ranka.

...Aš tikiu, kad mes dar susitiksim. Susitiksim galbūt gražesniame ir geresniame kitame pasaulyje.

PS. Rašytojo gyvenimas – drama, verta dar vienos knygos. Gal ją kas nors parašys. Albinas Vaitkus, saugumo sumetimais jau pakeitęs pavardę į Marių Katiliškį (bijoti sovietų persekiojimų A. Vaitkui buvo pagrindo – jis dalyvavo Tėvynės apsaugos rinktinėje, kuri susikovė su raudonąja armija prie Sedos), Vokietijos lageriuose susipažįsta su bičiulio, poeto Henriko Nagio seserim Zinaida Nagyte, 13 metų jaunesne poete Liūne Sutema. Užsiliepsnoja nauji jausmai. 1949 m., neseniai persikėlė per Atlantą į Ameriką (iškvietimą A. Vaitkui išrūpina žmonos Elzės giminės), jie susituokia. Gyvenimas neglosto – rašytojas šeimai duoną pelno fiziniu darbu, gimsta toks lauktas, bet protiškai neįgalus sūnus Saulius. Gyvenimo džiaugsmo suteikia dukrelės Agnės, o vėliau ir anūkus gimimas. Išeina per anksti (1980 m., eidamas 67-uosius metus), iškankintas fizinių ir dvasinių kančių, atsiskyrimo nuo savo žemės. Jo statytame name liko nelengvo gyvenimo draugė Zinaida, ten mirusi 2013 m., pergyvenusi vyrą 33 m. ir jau palaidojusi savo abu vaikus.

Elzė Vaitkienė (jos buvę mokiniai sako, kad pasirašydavo mergautine – Avizonytės pavarde) po 13(?) vienišų metų taip pat sutinka gyvenimo draugą – Česlovą Danilevičių („Bet kaip gyventi netikint žmogumi? Kaip netikėti, kai tau tiesiama ranka“). Anot jos dukterėčios Ilonos Avizonytės-Bičkuvienės, tekėti už jo atsisako, matyt, dėl to, kad buvo tikinti ir jau kartą priėmusi santuokos sakramentą bažnyčioje. Gražiai gyveno kartu iki mirties. Vaikų nesusilaukė. Vienas šalia kito palaidoti Pasvalio kapinėse. Elzė mirė 1991 m. gegužės 22 d. □

SENOJI KAUNO ROTUŠĖS BOKŠTO VĖJARODĖ

Rita Škiudienė

Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Taikomosios dailės skyriuje saugoma senoji autentiška Kauno rotušės vėjarodė. Iškelta į rotušės bokštą 1774 metais (kaip skelbia įrašas), ji 1918 metais pateko į miesto muziejų.

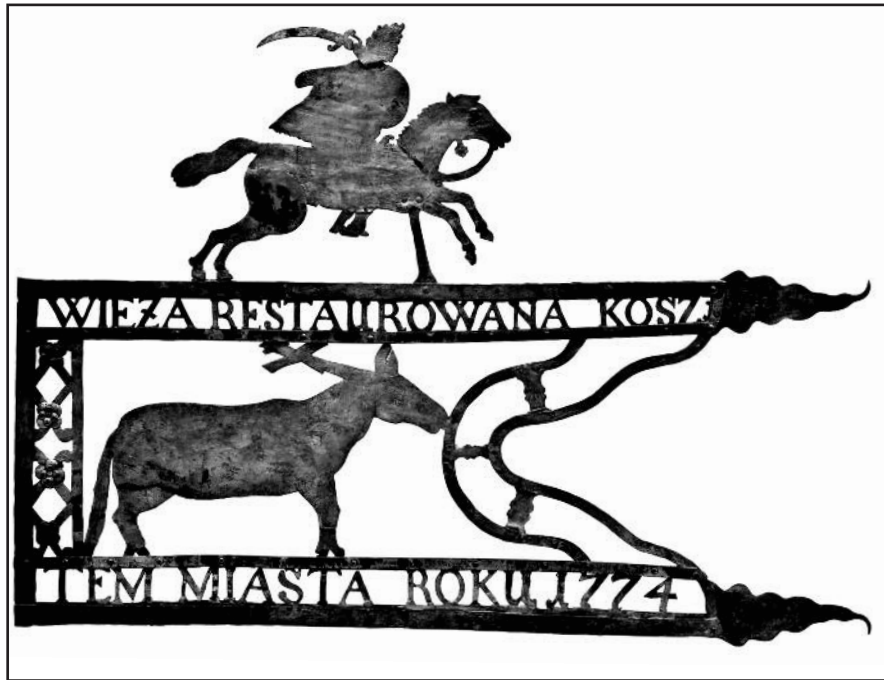
1925 metų rugsėjo 29 dienos laikraštyje „Lietuva“ prof. E. Volteris rašė: „24 gegužės 1918 m. į Kauno miesto muziejų atnešė dveji darbininkai iš Stadtbauamto geležinę bronzuotą vėliavėlę prieš metus vėjo numestą nuo Kauno rotušės bokšto.“

Ant viršaus vėliavėlės Lietuvos herbas Vytis, kiek žemiau, Kauno herbas Taurus, rėmuose vėliavėlės eina parašas: „wieża restaurowana kosztem miasta 1774, vėliavėlės kampe iškalto cyfras 1897 t. y. kuomet bokštas buvo atnaujintas. Ir drauge atnešė vėliavėlei prigulinčią geležinę bronzuotą karūną, kurioje, manyta bus sudėti bokšto pastatymo dokumentai. Liudijant Lietuvos Tarybos nariui p. S. Banaičiui, Muziejaus direktoriui p. T. Daugirdui, p. A. Dovortui ir p. J. Stumbrui, karūna tapo atidaryta, bet jokių dokumentų rasta nebuvo. Ką ir patvirtiname savo parašais. S. Banaitis, A. Dowtort, Tadas Daugirdas, J. Stumbras“. 1927 metų „Iliustruotoje Lietuvoje“ publikuota ir vėjarodės su karūna nuotrauka.

1941 m. vasario 24 d. Kauno vykdomojo Komiteto įgaliotinis Kačergavičius vėjarodę drauge su kitu buvusiu savivaldybės turtu (fotografijomis, spaudiniais, spaudais, ženkliais, žetonais, baldais, kokliais ir kt.) perdavė Vytauto Didžiojo Kultūros muziejui (dabar Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus). Deja, vėjarodę vainikavusios karūnos, koto ir atsvaros tarp tų daiktų nebuvo, ir apie juos kol kas nieko nežinome.

Kauno rotušė, miestelėnų romantiškai „Baltąja gulbe“ vadinama – vienas seniausių, reikšmingiausių, puošniausių architektūros paminklų. Ji – neatskirama ilgos ir dažnai dramatiškai permainingos Kauno miesto istorijos dalis ir liudininkė. Kauno rotušė yra Kauno senamiestyje (Rotušės a. 15), netoli Nemuno ir Neries santakos. Pagrindinis fasadas atgręžtas į rytus. Bokšto aukštis 53 m.

Lietuvoje miestų rotušės pradėtos statyti svarbiausiems miestams gavus savivaldos teises. Rotušė buvo miesto administracinis, prekybinis, ekonominis centras. Joje posėdžiavo magistratas – burmistro vadovaujama miesto taryba ir vaito suolininkų teismas. Magistratas rūpinosi visa miesto administracija bei verslo organizavimu. Jo žinioje buvo miesto gynyba, miestiečių ginklai, kovinis pasirėngimas, miesto ūkis, miesto išdas. Magistrato nutarimai, teismų sprendimai buvo skelbiami ant rotušės laiptų. 1552 m. Žygimanto Augusto raštas įpareigojo magistrato potvarkius skelbti lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. Rotušėje buvo įrengtas ginklų arsenalas, parduotuvės, saugomos miesto svarstyklės, rūsiuose sandėliuojamos prekės. Bokšto rūsiuose buvo kalėjimas. Pirmoji rotušė buvo pastatyta Vilniuje greičiausiai jau XIV amžiaus pabaigoje. XV–XVI amžiaus pirmoje pusėje rotušės turėjo Kaunas, Trakai, Merkinė, Ukmergė, kiek vė-

Senoji Kauno rotušės bokšto vėjarodė

liau jos atsirado Kėdainiuose, Virbalyje, Naujamiestyje, Joniškyje, Alytuje, Žiežmariuose, Biržuose ir kituose miestuose. Tai dažniausiai būdavo vieno aukšto ar dviaukštis pastatas, su bokštu centre. Jame įtaisomas laikrodis ir varpas įvairioms žinioms skelbti. Beveik visos šios rotušės buvo vėliau nugriautos ar pritaikytos kitiems reikalams ir perstatytos. Išlikusi negausi ikonografinė medžiaga tik fragmentiškai leidžia manyti, kad daugelį jų dabino vėjarodės.

1408 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas Kauno miestui suteikė Magdeburgo teises, miesto valdžia palaipsniui perėjo į miestiečių renkamos tarybos – magistrato – rankas. XV a. pradžioje buvo pastatyta pirmoji Kauno rotušė, kuri prieš 1463 metus sudegė, tačiau iki 1486 metų buvo atstatyta. Šiandien tiksliai šio pastato buvimo vieta nėra žinoma, tačiau neabejojama, kad mūsų dienas pasiekusi rotušė pradėta statyti 1542 m. tuometės turgavietės centre. Yra išlikęs dokumentas, pamatų klojimo ceremonijos aktas, įrašytas į magistrato knygą, kuriame nurodoma tiksliai statybos pradžios data – 1542 m. liepos 28 d. ir vyriausiojo mūrininko, kuris greičiausiai buvo ir pastato autorius, pavardė – Benediktas Chojnauškas. Statyba vyko lėtai ir ilgai. Pastatytoji rotušė buvo gotikinės architektūros, vieno aukšto, su nedideliu bokštu. Iki XVI a. pabaigos ji buvo perstatyta: užstatytas antras aukštas, sumūrytas naujas aštuonių aukštų bokštas. Manoma, kad pastato planų ir fasadų kompozicijos buvo renesansinės, o dekoras išliko gotikinis. Tada rotušė tapo svarbiausia aikštės architektūrine dominante ir šias pozicijas išlaikė iki šių dienų. 1600 metų T. Makovskio (1575–1630) graviūroje Kauno rotušė pavaizduota su bokštu. Ar jo viršūnėje buvo iškelta vėjarodė, negalime nei patvirtinti, nei paneigti.

Kauno, kaip ir bet kurio kito Vakarų Europos miesto, neaplenkė viena iš dažniausių nelaimių – gaisrai. Miestas degė 1624, 1668 metais, bet ypač Kauną nusiaubė 1731 gaisras, sunaikinęs didžiąją jo dalį. Liko tik kelios dešimtys mūro namų. Dažni Nemuno ir Neries potvyniai dar labiau naikino miestą ir jo rotušę. Karaliaus Stanislovo Augusto lėšomis 1771 metais ji perstatoma, rekonstruojama, restauruojama. Išlikę dokumentai, sąskaitos ir kvitai nurodo, kad darbams vadovavo kaunietis Jonas Metekeris. 1771–1780

metais perstatyta rotušė įgavo subtilią kompoziciją, ji sujungė vėlyvojo baroko bei ankstyvojo klasicizmo formas.

Darbai tęsiasi iki 1775 metų, greičiausiai 1773–1775 metais buvo perstatinėjamas bokštas. Šiuos darbus stengiamasi įamžinti: bokšto penkto aukšto metalinėse kaltinėse, augaliniu ir geometriniu azūriniu ornamentu puoštuose grotelėse, centre, įkomponuota Žečpospolitos karaliaus Stanislovo Augusto monograma (sut. S.A.R. S(tanislavus) A(ugustus) R(ex) vainikuota karūna. Į 53 metrų bokštą įkliama išpūdinga vėjarodė. Ji – vėliavos formos, trikampe įkirpta (igilinta) kraštine, azūrinė. Vėliavos viršutiniame ir apatiniame horizontaliuose rėmuose metalo skardos karpptomis raidėmis lenkų kalba įrašyta, kad bokštas buvo restauruotas 1774 metais miesto lėšomis. Tuo tikriausiai norima pabrėžti ir išaukštinti miesto indelį į šį svarbų darbą. Galbūt taip išreikštas ir miestelėnų savarankiškumas valstybingumą beprarandančios, didikų nesutarimų draskomos šalies aki-vaizdoje.

Vėjarodės meninis sprendimas, kompoziciniai elementai – išskirtinis reiškinys to meto vėjarodžių tradicijoje. Vėjarodė (angl. vane, vok. Wetterfahne, pranc. girouette, ital. Banderuola, oland. Vleugel – sparnas). Jau senovėje žmonės siekė išvengti griauančių vėjo galių ir įvaldyti kuriančiąsias jo galias. Lietuvninkų, kuršių, vokiečių kalbomis užrašytoje tautosakoje atsispindi ilgametė stebėjimų patirtis, sumišusi su pagarbia baime, noru sutramdyti, apibendrinti ir palenkti vėją į savo pusę. Poreikį stebėti vėjo kryptį ir stiprumą architektūroje išreiškia vėjarodės. Pagal jų rodomą vėjo kryptį seniau žmonės spėdavo orus. Lietuvoje vėjarodės ypač paplitusios buvo Klaipėdos krašte, kadangi ten siaučiantys vėjai galėdavo atnešti netikėtus orų permainas. Be to, stebėti vėją buvo labai svarbu ir žvejams, kurie ruošdavosi plaukti į jūrą.

Vėtrunge arba vėjarode vadinas vertikalus įtaisas su ant jo pritvirtinta laisvai besisukančia horizontalia strėle arba vėliavėle, kuri skirta vėjo kryptį nustatyti, su dažnai ją papildančiomis pasaulio dalis nurodančiomis strėlėmis bei jas žymintiomis raidėmis galuose. Jos atlieka ir pastato puošybos funkcijas. Pirmosios paprasčiausios vėtrungės pra-

dėtos naudoti senojoje laivyboje. Tai galėjo būti prie stiebo pritvirtinta paprasta medžiagos skiautė, vėliavėlė arba juosta, padedanti greičiau nustatyti vėjo kryptį ir pasirinkti tinkamą navigacijos sprendimą. Iš antikos laikų pasiekia žinios apie Atėnuose statytą Vėjų bokštą, kuris buvo papuoštas vėtrunge, vaizduojančia jūrų dievą Tritoną. Skandinavų vikingai ant savo laivų tvirtindavo ne tik medžiagines vėtrungių funkciją atliekančias vėliavėles, bet ir kaltinius, mitinėmis pabaisomis dekoruotus vėjarodžius, kuriems buvo suteikiama ir religinė, magiškoji prasmė. Viduramžių Europoje vėtrungėmis pradėti puošti miestų vartai, vienuolynų, bažnyčių ir pilių bokštai, miestų rotušės. Galėjo tarnauti ir kaip aikštės dekoratyvinio statinio – kolonos – puošybinė dalis ar turtin gesnio miestiečio namo dekoras dalis.

Vėtrungės gamintos iš tvirtų ir patvarių medžiagų: plieno, geležies, žalvario skardos, dažniausiai auksuojamos, kad atrodytų iškilmingiau ir apsaugotų metalo paviršius nuo korozijos. Įvairiais laikais buvo įvairių formų – dažniausiai vaizdavo drakoną ar slibiną (tikriausiai mitinio, turtus nešančio aitvaro prototipas), tačiau jau Tiudorų (1485–1603) laikais Anglijoje dominuojančiomis tapo gyvulio ar paukščio, tupinčio ant nedidelio pje-destalo ir laikancio snape strypelį su pakabinta vėliavėle-plona metalo plokšte, puošta azūriniu ornamentu, figūra. Vėliau paplito vėjarodės-vėliavėlės su azūriniais herbais, kartais, simboliniais, mitologiniais ar legendiniais siužetais, įrašais. Galėjo vaizduoti miesto įkūrėjus ar globėjus. Tokia yra Talino rotušės 1530 m. vėjarodė, vaizduojanti Senąjį Tomą (Vanna Tomas), legendinį miesto įkūrėją ir sergėtoją. Vėjarodžių kalyba XVI–XVII a. – vienas iš svarbiausių Talino kalvių darbų. Miesto bokštuose buvo iškeltos vėjarodės, vaizduojančios vienaragi, sparnuotą slibiną, aitvarą (ar gyvatę, ryjančią savo uodegą) ir kt. Vilniuje šv. Teresės bažnyčios bokšte iškelta trimituojančio angelo vėjarodė, šv. Mykolo – šv. Jurgis, kovojantis su slibinu.

Vilniaus universiteto rūmus puošia vėjarodė. Senąją Biržų pilį ir Biržų rotušės centrinį bokštą užbaigė šalms su Radvilu herbu – ereliu, keturšlaičio stogo galuose buvo maži bokšteliai su vėjarodėmis (sunaikinta 1704 m. Šiaurės karo metu, jų atvaizdai išlikę ikonografijoje).

Rygos bokštus dabina liuteroniškas gaidelis, kurio viena pusė juoda, kita – auksinė. Gaidys įvairių tautų mitologijoje – vienas iš reikšmingiausių simbolių, išreiškiančių saulės įvaizdį, nes, kaip ir ji, skaičiuoja laiką. Jis – metinio ir paros saulės kelio palydovas, šviesos, gyvybės šauklys, viską matantis, budrus, pasaulio sargas. Tai – zoomorfinė dangaus ugnies ženklo transformacija. Naujajame testamente – šv. Petro emblema ar atgailos ženklas. Todėl vėjarodės pavidalu dažnai užkeltas ant bažnyčių bokštų viršūnių ir anksčiausiai nušviečiamas saulės spindulių, jis simbolizuoja Kristaus šviesos pergalę prieš tamsos jėgas. Įvairiausios vėjarodės puošia daugelį Vakarų Europos, Baltijos šalių reprezentacinių statinių.

Nukelta į 6 psl.

RENATA ŠERELYTĖ

RAGANOS ŠIRDIS

Paslaptingoji Barboros Radvilaitės ir jos patikėtinės Magdalenos istorija

„Raganos širdis“ – bandymas prisiliesti prie XVI amžiaus Lietuvos ir joje gyvenusių žmonių dvasios. Ne tik didikų ir bajorų, bet ir prastuomenės – elgetų, plėšikų, vagių, laisvo elgesio moterų. Bet svarbiausioji, žinoma, yra Barbora Radvilaitė. Ši išskirtinė moteris mūsų istorinėje ir literatūrinėje tradicijoje – bent jau kol kas – priklauso vyriškajai paradigmai. Pasitelkiant vyrišką logiką ir fiziologiją, ne kartą bandyta įspėti ir paaiškinti jos paslaptį. Žinodama, kad tokie bandymai ne visada sėkmingi, šiame romane nesistengiau nieko „išaiškinti“ – juk paslaptys mieliau paklūsta intuicijai, nei logikai.

Renata Šerelytė

Ištrauka iš netrukus pasirodysiančio romano

I SKYRIUS

J eigu būtum mirusi, tai paprasčiausiai to nežinotum. O dabar... Ir tuščia sraigės kriauklė prie ausies, ir spyglys, duriantis į kaklo duobutę, ir netgi vakaro rasa smelkia piktu ir nervingu prisikėlimo drebuliu. Sustingęs Magdalenos kūnas atitirpsta – susiriečia dvilinkas, lyg jį tebetampytų priešmirtinės konvulsijos. Nuo akių nuslenka valktis, ir tiesiai prieš nosį ant pernykščių lapų Magdalena mato du baltus akmenis – ant vieno virpa rausvas laukinės obels žiedlapis lyg atlasinis vaikiškos kurlpelės kaspinėlis.

Magdalena guli kniūbsčia, ištiesusi priekinį rankas, rankogalių nėriniai dvokia vėmalais ir atrodo lyg būtų nunerti iš balkšvų grybienes siūlų ir trauktų Magdalena į požemio karalystę, ten, kur yra ir trupa kaukolės, virsdamos nieko nebeprisimančia žeme.

Magdalena šleikšti toji puveninga giliažemė, ir ji tyliai stūgteli – žvėrelis krūmuose nusičiaudi iš netikėtumo. Atvirsta ant nugaros ir mato, kaip raudonu vakaro dangumi traukia gedulinga debesų palda: žirgai ir kupranugariai, laivai ir karietos, elgetos ir angelai, ir pastaruosius sunku atskirti vienus nuo kitų, nes visi nešasi liutnes, o skarmalai ir mantijos virtusios dangiškomis drapanomis.

Ne Magdalenos jie išsiruosė palydėti. Ne dėl jos plyšta širdis karaliui, kuris eina procesijos prieky, nuleidęs išdidžią galvą. Tačiau, kurią jis lydi, visi ilgus amžius minės. O Magdalena... ji ir iš numirusių prisikėlė, kad vėl save primintų. Toks ēdrus, toks negailestingas yra laikas, tokia trumpa ir niekinga žmonių atmintis.

Reikia keltis, nusivalyti nuo sijono vėmalus, susimaišiusius su žemėmis ir obelių žiedlapiais, ir grįžti atgal, į pakasynų nuotaika dvelkiantį Vavelį. Atsidaryti savo sekretų dėžutę, peržvelgti juos, prisiminti, kada ir kaip ji užsidirbo tuos lobius – juoda šikšninį rimba, nėrinuotą rankovės gabalą su išdžiūvusio kraujo dėme, nosinę su monograma, juokdario kepuraitės žvangučių ir veidrodelį, kurio dulsvame paviršiuje ji visada aiškiai išvysta dešinią skruostą bjaurojantį puslankio formos randą.

Paskui palengva prisimins visa kita. Gali būti, kad prisiminimams užpildžius atmintį, širdį prislėgs nepaguodžiamas sielvartas.

Bet Magdalena žino vaistą nuo jo.

Tėvas Euzebijus, įsitvėręs rankomis sakyklos kraštų, kad neišvirstų netyčia sukosėjęs, išspirdamas iš po kojų kėdute, suteikiančią jo nedidukui stotui orumo, paskelbė rūsčią žinią – laikai eina į pabaigą ir Dievo rūstybė netrukus, gal ne Velykų nesulaukus, užgrius žmoniją kaip dangaus ugnis, išlieta iš sidabrinio angelų dubens. Magdalena, kurios galvelė iš bajorų klaupkų kyšojo kaip juodas nuodėguliukas, sustingo iš siaubo ir atsitūpė ant grindų, ieškodama pagalbos; įsikibo į guvernantės sijoną, kvepiantį pernykščiu šieniu. Panelė Cecilija paprastai nusipurtydavo Magdalena kaip lakišiaus sėk-

Johanes Verspronck. Mergaitė mėlynais drabužiais, XVII a.

lą, nepiktai, bet reikliai, bet šį kartą ir ji, prikandusi ploną lūpą, gūžėsi, lyg prašydama pasigailėjimo. Tačiau tėvas Euzebijus nė nemanė jos pasigailėti: *Genemata echidnus*,* šaukė jis, negi nematot pranašingų ženklų!.. Sausį atšilo nelyg vasarą, sužaliavo žiemkenčiai, o paskui užėjo klaikūs šalčiai ir visus daigus nuvirino!.. Vėl bus badas, valstiečiai žeminėse gais kartu su savo purvinomis kiaulėmis beigi ožkomis, ir jų dvigalvės dvasios lyg kokios bestiariumo pabaisos šėls naktimis prieš angelui sutrimtuojant paskutinį kartą!.. Ir ne pavasario rūkas baltuos paryčiais pievose, o maro mergelės!..

Magdalena paleido panelės Cecilijos sijoną ir susigūžė po klaupkų viršumi, kad Dievo rūstybė jos nepasiektų. Kai pamokslas baigėsi ir panelė Cecilija ištiesė ranką, norėdama nusiųsti Magdalena prie Dievo kūno, Magdalena įsikibo klaupkų apačios ir pasišiaušė lyg įerzintas gaidys. „Jėzau gailestingasis“,* Angių paderme (sen. graikų k.) sušnypstė panelė Cecilija. – Ne vaikas, o Dievo koronė.”

Magdalena susigūžė. Jai buvo gėda, bet liautis negalėjo. Šilta srovelė jau bėgo šlaunimis ir gėrėsi į kojines. Ji tupėjo, pasmerkta ir prakeikta visų šventųjų, ir net galvos nepakėlė, kai panelė Cecilija atsivedė prie jos tėvą Euzebijų.

– Nagi, stokis, – išgirdo Magdalena rūstų tėvo Euzebijaus balsą. – Stokis, vaike.

Magdalena dar žemiau nuleido galvą. Tėvas Euzebijus atsiduso.

– Gaila, kad išsigimsta garbinga šeima, – pasakė jis panelei Cecilijai, jau ne rūsčiai, o liūdnei. – Tėvas... motina... ir šitas vaikas... taigi, šitas vaikas... Gal kada nors ateis į protą... bet greičiausiai nieko nebus, pažįstu tokią padermę.

Magdalena įrėmė smakrą į smailius keliukus.

*Angių paderme (sen. graikų k.)

Kokia laimė, kad panelė Cecilija nulydėjo tėvą Euzebijų iki zakristijos, kažką gailiai kranksėdama, gal teisindamasi dėl Magdalenos, kurios jai nepavyksta sutramdyti – rovelė, subėgusi į batelius, jau seniai nebebuvo šilta, ir mergytei atrodė, kad ji tupi ant kapinių rūsio grindų, susisiekianti su anuo pasauliu, ir tuoj mirtinai prie jų prišals. Magdalena stačia galva puolė iš klaupkų ir pasileido į lauką – pro atviras bažnyčios duris, į pilką dienos šviesą, atsitrekdama į smirdintį pavargėlį, kuris kaip tik rėpliojo ant priebažnyčio, norėdamas pasižiūrėti, ar viduj dar kas liko iš prašmatnios ponybės.

Tebegirdėdama ausyse jo keiksmus ir šaižų panelės Cecilijos karkšėjimą, Magdalena sėdėjo vežimo galūgaly, apsiausta gūnia, nusisukusi nuo vežėjo ir žiūrėjo į tolstančią bažnyčią. Aštrios krušos kruopos kirtė į veidą. Pilkojo Trakininkų dvarelis nematė, tik jautė, kaip jis artėja, alsuodamas šaltais pelenais į mentes. O paskui išgirdo, kaip kliegia kovai, pakilę nuo bokšto kuoro. Bokšto, kuriame mirėdavo visos giminės moterys – prosenelė, senelė ir Magdalenos motina; vieną sušalusią rado kapinių rūsy, kitą pribaižę karštinė, o trečioji išdžiūvo kaip kiaulės pūslė.

Sausas šis kraštas, bevandenis, tik skurdūs krūmokšniai ir pievos, o ir tos – ne iš derlingųjų, vasaros vakarais vėjas prineša į kambarius usnių sėklų ir švylių pūkų, ir vieninteliai tinkami pasėliai joms sudygti – gyvos žmonių burnos, erdvūs jų plaučiai ir drėgni akių obuoliai. Ak, ir dar tamsa – gili, slėpinga, žalia kaip maurai ant tvenkinio paviršiaus.

Magdalenos tėvas, bajoras grakščiomis plaštakomis, niekada į tamsius moterų kambarius neužsukdavo – matyt, bijojo, kad gali pražūti tuose švelniuose žaliuose mauruose. Ir Magdalena ten nepatiko – ji stengdavosi iš kambarių ištrukti. Tėvas kaskart rasdavo ją prie svetainės durų, prilipusią prie rakto skylutės, godžiai besiklausančią kalbų ir blevyzgų, kurių netrūkdavo, jam su aplinkiniais šlėktomis lošiant kortomis.

– Eik iš čia, – mosteldavo siaura laiba plaštaka. – Eik!.. Kur nors...čia tau ne vieta.

Magdalena klusniai pasitraukdavo. Nelabai kur turėjo eiti – jei ne į tamsiuosius kambarius, tai į sodelį, kur iš kurmiarasių kyšojo pagaliai su užmautomis išdžiūvusiomis kiaulės pūslėmis; vėjui pučiant, pūslės liūdnei blazgėjo, sausi žirniai ritinėjosi po jų vidų, keldami triukšmą, turintį atbaidyti kurmius. Iš sodelio Magdalenos niekas nevarė, bet jai pačiai šioje vietoje nesinorėjo būti.

Nebent į pievas lėkti – į tas sausas, bevandenės pievas, kur augo geltona žolė, žydėjo karčios bitkrėslės ir kurvažolės, šunramunės ir pilkieji kiečiai, o gilioje lomoje, prie šlyno ir molio, augo čyžma ir juodoji drignė. Magdalena trukdė pūstas sijonas – jina jį nusimaudavo ir pastatydavo vidury lauko kaip rugių pėdą, o pati pasileisdavo į siūruojančias žolynų glūdumas vienais pantalonais, ir lakstydamo po jas su tėvo kurtuke tol, kol išgirdavo, kaip trimtuoja medžioklės ragas. Kurtukė dirsteldavo į Magdalena skaidriomis akimis – bėgam?... Mergytė išokdavo į sijoną, ir jos bėgdavo dvarelis, tik kurtukei labiau pasisekdavo, ją imdavo kiškių medžioti, o Magdalena, įsitvėrusiai balnakilpės, tėvas sakydavo: Eik!.. Eik...Kur nors kitur... Kitur... Kurgi – kitur?... Magdalena pėdindavo į ginklinę, kur apčiūpinėdavo medžioklinius peilius ir kardus, o paskui – į dvaro virtuvę, prie židinio; ant storo meškos kailio įsitaisydavo ir užmigdavo, jausdama, kaip šalia atsigula iš medžioklės grįžusi nusilaksčiusi kurtukė ir lekuoja jai į ausį, tvoksdama kraujo ir šlapio kailio kvapą.

Židiny susikaupusius pelenus tarnaitė pradėdavo semti tik tada, kai jie it paplautas kalno šlaitas imdavo slinkti žemyn; vieną sykį užvirto Magdalena, snaudžiančią po židiniu, ir kai ji prabudo, tarnaitė jau buvo šluotražiu nušlavusi nuo jos pelenus, tik vienas angliukas dar ruseno prieš nosį, skleisdamas gailų degėsio kvapą. Aišku, nuprausti Magdalena jai nešovė galvon – tarnaitė, kaip visos šio bevandenio krašto moterys, vengė praustuovės, vandens kubiliuko ir skalbimo rėčkos kaip velnias kryžiaus, ir negi sakysi, kad be pagrindo – jeigu nutekėdavo ar išėdavo tarnauti kur kitur, kur praustis daugiau reikėdavo, tai arba gumbu apsirgdavo, arba raupais nueidavo. Vanduo juk visų blogybių šaltinis, kas to nežino; tarnaitė nežinojo, tik nujautė, ir ačiū Dievui, nes jeigu būtų žinojusi, kad taip mano ir geriausi Paryžiaus daktarai, būtų pasikėlusį į puikybę.

Musninkuose pristatyta A. Katiliaus knyga apie Alfonsą Petrulį

Neringa Tuškevičienė

Vienas pirmųjų renginių Širvintų rajone, skirtų Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio sukakčiai paminėti, vyko Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijoje. Siekdami pagerbti mūsų tautos šviesuolius, prisidėjusius prie šio svarbaus istorinio fakto, Musninkų krašto bendruomenė „Spindulys“ ir Musninkų Alfonso Petrulio gimnazija organizavo neseniai dienos šviesą išvydusios Algimanto Katiliaus knygos apie Vasario 16-osios Lietuvos nepriklausomybės akto signatarą kunigą Alfonsą Petrulį pristatymą.

Vos įėjus pro duris – gimnazijos mokinių darbų paroda. Mokytojos Valentinos Brazaitienės paskatinti įvairiomis technikomis jie piešė ir tapė Alfonso Petrulio portretą. Šalia dar viena mokytojos organizuota paroda – straipsniai knygoje, laikraščiuose apie Nepriklausomybės akto signatarą A. Petrulį.

Susirinkusiuosius, kurių buvo pilna gimnazijos salė, daina apie Tėvynę pasveikino musninkietis, „Lietuvos balso“ dalyvis Domantas Rolis. Šventę vedė „Spindulio“ bendruomenės narys, buvęs pedagogas Steponas Mažrimas. Jis apgailestaudamas pasakojo, kaip dabartinis jaunimas vis dažniau kasdienėje kalboje vartoja ne gimtąją lietuvių kalbą, o anglų.

Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos mokiniai rodė skaidrus ir pristatė Nepriklausomybės akto signataro, kurio vardu pavadinta jų mokykla, gyvenimo kelią, jo tarnystę Musninkų parapijoje ir mirtį einant į mišias.

Knygos autorius Algimantas Katilius pasidžiaugė, kad moksleiviai daug žino apie šį iškilų tautos žmogų. A. Katilius pasakojo apie dar negirdėtus Alfonso Petrulio gyvenimo faktus ir vingius. Autorius yra perskaitęs ir surinkęs daugybę dokumentinių faktų, kurie mums suteikia galimybę geriau pažinti, suprasti ir įvertinti A. Petrulio nuveiktus darbus, jų prasmę lietuvybei.

Gimnazijos direktorius Vladas Trakimavičius prisiminė, kaip prieš trisdešimt metų labai nedrąsiai prie A. Petrulio kapo buvo minima pirma Vasario 16-oji. Direktorius kalbėjo savo mokiniams, kad gaudamas brandos atestatą jaunas žmogus iš mokyklos išsineša ne vien žinias, bet ir meilę savo gimtajam kraštui. O šis renginys – tai integruota lietuvių kalbos, muzikos, istorijos ir patriotiškumo pamoka. Jis dėkojo mokiniams, kad savaitgalio rytą jie atėjo į knygos pristatymą, parodydami, jog jiems rūpi tautos istorija ir žmonės. Tai žmogaus brandumo įrodymas.

„Spindulio“ bendruomenės pirmininkas Alvydas Rolis dėkojo knygos autoriui už suteiktą galimybę pabendrauti ir išgirsti jo pasakojimą. Bendruomenė nupirko tris ką tik išleistas A. Katiliaus knygas „Vasario 16-osios Akto signataras kunigas Alfonsas Petrusis“, kurias dovanojo gimnazijos ir miestelio bibliotekoms.

Žodį tarė Musninkuose gyvenanti kraštotyrininkė Filomena Vaicekauskienė. Ji prisiminė, kad gimė ir augo netoli Petručių šeimos, vos per mišką, o mokykloje jai teko mokytis su Signataro seserimis Petručytėmis.

Knygos autoriui Algimantui Katiliui ir renginio organizatoriams dėkojo Širvintų rajono svaivaldybės atstovės.

Grojant instrumentiniam duetui „Nostalgija“, visi vaišinosi arbata, dalijosi išpūdziais, vartė knygas ir apžiūrinėjo parodų eksponatus.

Šaulių sąjungos narys Leonas Vaicekaskas su jaunosiomis šaulėmis padėjo už renginį ir pakvietė kartu padėti puokštę gėlių bei uždegti žvakutę ant Akto signataro Alfonso Petrulio kapo, esančio Musninkų bažnyčios šventoriuje. Kartu nuo Nežinomo kareivio kapo paimtas grumstelis žemės, kuris bus išbertas prie būsimo paminklo Lukiškių aikštėje.

Alfonso Petrulio kapas Musninkuose

A. Katiliaus knyga „Vasario 16-osios Akto signataras kunigas Alfonsas Petrusis“

Keliolika faktų apie Alfonsą Petrulį, išgirstų renginyje:

Alfonas Petrusis gimė 1873 m. rugpjūčio 4 d. Katiškiuose, Čypėnų valsčiuje, mirė 1928 m. birželio 28 d. Musninkuose.

Tėvai Juozapas Petrusis ir Izabelė Jankevičiūtė-Petrušienė buvo ūkininkai. Šeimoje augo penki vaikai. Trys broliai ir dvi seserys. Visi buvo išsilavinę.

Iki 1884 m. Alfonsas Petrusis buvo mokomas namie, nuo vienuolikos metų mokslus tęsė Šiaulių gimnazijoje. A. Petrušui teko mokytis rusų, lotynų, graikų ir vokiečių kalbų, literatūros, istorijos, algebros ir geometrijos dalykų.

Savo noru mokslus tęsė kunigų seminarijoje, nuo 1891 m. – Telšių (Žemaičių) vyskupijos dvasinėje seminarijoje, esančioje Kaune. Buvo įvertintas kaip puikaus elgesio ir gabus studentas.

Nepriėmęs kunigystės šventimų dvidešimt dviejų metų Alfonsas Petrusis išvyko į Lvovą. Ten jis ėmė mokytis Veterinarijos institute.

Prašyme priimti atgal į seminariją jis rašė: „Aš nesijaučiau dvasiškai ramus ir kažkoks vidinis balsas mane vertė sugrįžti į Seminariją. Laikydamas šį vidinį balsą kaip pašaukimo ženklą, aš trokštu sugrįžti į Seminariją.“

Dvidešimt penkerių A. Petrusis išventintas kunigu (nuo 1899 m.).

Per dvidešimt devynerius kunigavimo metus kunigas devynis kartus darbą turėjo pradėti naujoje parapijoje.

Alfonas Petrusis garsėjo savo lietuviškumu, nes kur tik kunigavo, ten steigė lietuviškas mokyklas ir draugas, talkino leidžiant įvairią lietuvišką spaudą, gynė tikinčių lietuvių teises Bažnyčioje. Net ne vien lietuvių, bet ir gudų-baltarusių teises, kurios buvo paminamos tuometinių kai kurių priešiškausi lenkakalbių.

Lietuviškų mokyklų ir draugijų steigėjas, pirmųjų lietuvių katalikų periodinių leidinių bendradarbis, Lietuvių mokslo draugijos ir Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti narys, Tautos pažangos partijos narys, Valstybės Tarybos Prezidiumo sekretorius (1919 m.), Lietuvių konferencijos Berne (1917 m.) ir Lozanoje (1918 m.) dalyvis.

1918 m. vasario 16-ąją kartu su kitais Lietuvos Tarybos nariais pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės aktą.

Už lietuviybės puoselėjimą 1919 m. du kartus lenkų kareivių buvo suimtas, kurį laiką kalėjo Vilniaus kalėjime.

Nusilpus sveikatai, savo ganytojišką kelią baigė Musninkuose. Kunigas mirė eidamas į Mišias.

Alfonas Petrusis palaidotas Musninkų Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje (Širvintų rajonas).

Jo atminimui pastatyta skulptūra. Musninkų gimnazijai mokyklos ir miestelio bendruomenių sprendimu suteiktas Alfonso Petrulio vardas.

„Krašto naujienos“

Šauliai.

Neringos Tuškevičienės nuotraukos

Išėivių lobistinės diplomatijos pagerbimas

Astrida Petraitytė

Ne pirmą kartą liudiju Nacionalinę M. Mažvydo biblioteką po didžiojo remonto palaiptai atsiveriant vis naujomis erdvėmis bei veiklos formomis. Štai ne taip seniai atidarytas Valstybingumo centras (čia nemaža lentynų užima Vytauto Landsbergio biblioteka – jo dovanotos knygos) šiais, jubiliejiniais, valstybingumo atkūrimo metais, matyt, ne kartą liudys tautos kelią Nepriklausomybėn.

Pirmasis šimtmečio renginys – sausio 9 d. atidaryta paroda „Išėiviškoji diplomatija laisvės tarnyboje“ – surengta ne pačių šeiminių, o Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos instituto ir Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos muziejaus pastangomis. Nedidelė, keleto fotografijų stendų bei vienos kitos autentiškos relikvijos paroda paliudija reikšmingą, daugiau nei šimtmečio periodą aprėpiantį fenomeną – mūsų išėivių lobizmą, „liaudies diplomatiją“, kovojant už Lietuvos laisvę ir valstybingumo įtvirtinimą, tarptautinį pripažinimą.

Renginį moderuojant bibliotekos Lituanistikos skyriaus darbuotojai Daliai Cidzikaitei, ne tik parodos rengimo peripetijomis, bet ir pamąstymais apie išėivijos svarbą mūsų kelyje į valstybingumą pasidalijo svečiai iš Kauno (kita vertus – šios ekspozicijos šeiminkai) – Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos vadovas Arūnas Antanaitis, bei VDU Lietuvių išėivijos instituto istorikės dr. Daiva Dapkutė ir dr. Ilona Strumickienė.

Ir ekspozicijos rašytiniame įvade, ir atidarymo

kalbose kaip išėivies taškas akcentuota senoji, XIX a. pabaigos – XX a. pradžios (dar carinės Rusijos laikų) emigrantų banga. Ši „grynorių“ (beje, bent aš pirmą kartą išgirdau šį įvardijimą) išėivija suvaidinusi svarbų vaidmenį ir remiant Pirmojo pasaulinio karo metu nukentėjusiuosius tėvynainius, ir įtvirtinant *de facto* bei *de jure* Vasario 16-osios Lietuvą. Visa tolimesnė XX a. Lietuvos istorija – sovietmetis, Kovo

11-osios trupus pradinis periodas – taip pat turėjo savąjį užnugarį išėivijoje, veiksmingai palaikiusį lietuvių, laisvės ir valstybingumo idėją. Štai ir labiausiai į akis krintantis parodos eksponatas – tautiniai lietuvės rūbai – ne atsitiktinai čia demonstruojamas: jais vilkėta 1956 m. vizito pas JAV viceprezidentą Richardą Nixoną metu... Nors pažymėta, kad įvairių šalių išėivija vienijosi kovai už Lietuvos

Lietuvių tautiniai kostiumai, vilkėti 1956 m. delegacijos pas viceprezidentą Richardą Nixoną metu. A. Petraitytės nuotr.

valstybę ir lietuvių, vis dėlto įtakingiausia, regis, buvo Amerikos lobistinė diplomatija.

Ir šiuo metu, kaip baigdamas renginį reziumavo Cidzikaite, mūsų išėivija aktyviai veikia liaudies diplomatijos bare – kaip vienas svarbiausių keliamas dvi-gubos pilietybės klausimas.

Tęsinys kitame numeryje

SENOJI KAUNO ROTUŠĖS BOKŠTO VĖJARODĖ

Atkelta iš 3 psl.

Išlikusi autentiška Kauno rotušės vėjarodė yra 90 cm. aukščio ir 123 cm. ilgio azūrinė vėliava, kurios rėmuose įkomponuotas minėtas įrašas, horizontaliame rėme prie koto – rokinis treližas su keturiomis rozetėmis, priešingoje pusėje užsibaigia trikampė azūrine, banguoto silueto detale. Gal tai aliuzija į Nemuno ir Neries santaką ar tiesiog barokinis sprendimas? Herbiniai tauro ir Vyties siluetai nukreipti dešinėn. Ji geležinė, auksuota.

Tai vienas iš nedaugelio išlikusių XVIII a. pabaigos Lietuvos amatininkų darbų. Kaip jau minėta, Kauno rotušės ikonografija turi kur kas reikšmingesnę ir gilesnę prasmę. Joje suderinti du svarbiausi simboliai; vėliavoje – miesto herbas, tauras su kryžiumi tarp ragų, viršuje pritvirtintas šuo-liuojantis Vytis, kažkada didelės ir stiprios valstybės, kurios žemės jau dalinosi grėsmingi kaimynai, ženklas. Vėjarodės vėliava buvo pritvirtinta prie koto, kurio viršūnę vainikavo karūna su karališkosios valdžios simboliu – rutuliu su kryžiumi, simetriškai vėliavai pritaisyta atsvara (jos neišliko, matyti tik 1927 metų fotografijoje). Rotušės perstatymas ir jos puošyba rodo, kad sustiprėjęs ekonomiškai Kauno magistratas ne tik išsaugojo turėtą savarankiškumą, bet vis didesnį dėmesį ėmė skirti savivaldos reikalams, jos reprezentacijai.

Senajoje Kauno rotušės vėjarodėje įkomponuotas miesto herbas tauras vaizduojamas jau seniausiuose miesto antspauduose. Kaip tvirtina Lietuvos heraldikos tyrinėtojas E. Rimša, „Kaunas kol kas yra vienintelis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų, kurio heraldikos ištakos siekia XV amžiaus pradžią, Vytauto valdymo laikus. Tuo pasigirti negali nei Vilnius, nei Brestas, nei kuris kitas miestas. Dėl šios ypatybės Kauno heraldika įgyja

daug platesnį skambesį, nes be jos tyrimų praktiškai neįmanoma paaiškinti daugelio kitų mūsų krašto miestų herbų kilmės ir raidos klausimų.“

XX amžiaus I pusėje Lietuvai atgavus nepriklausomybę, herbo reikšmė vėl išliko. Tačiau jis traktuojamas dažnai neatsižvelgiant ir nesilaikant senosios tradicijos. 1935 metais patvirtintas dailininko Jono Juozo Burbos (1907–1952) sukurtas herbas su stumbrū išsilaiškė tarybiniais metais beveik nepakitęs. Tik dail. Arvydas Každailis Kauno herbui sugražina senąjį taurą su kryžiumi tarp ragų. Tai padaryta atsakingai peržvelgus išlikusius senuosius antspaudus – 1493–1533, 1668–1771, 1778–1800 metų, kurie saugomi Lenkijos archyvuose ir kurių nei T. Daugirdas, nei J. J. Burba dėl nepalankių politinių sąlygų negalėjo matyti.

Įdomu tai, kad carinė valdžia toleravo tokį valstybingumo ir miesto simbolį vėjarodėje ir savo valdymo metais jos nekeitė, nors senasis miesto herbas buvo pakeistas. Tai tiesiog išskirtinis atvejis heraldikoje, ypač žinant, kad visi Lietuvos valstybingumą žymintis ženklai (net gimtoji kalba) buvo uždrausti ir persekiojami. Galima teigti, jog Kauno miesto rotušės vėjarodė buvo nukalta vietinių meistrų – kalvių. Išlikusioje 1791 metais sąskaitoje, rašytoje vokiečių ir lenkų kalbomis, nurodoma, kad už darbus Kauno rotušės bokšte kalviamis Jokūbui (Jacob) ir Jurekui tuometinis Kauno miesto burmistras Henrikas Esenas sumokėjo 178 zlotus: už bokšto grotas kalviai gavo 64 zlotus. Jie atliko ir visus kitus darbus: pagamino 8 dekoratyvines vazas, sutvirtino dvi Lietuvos ir Lenkijos karalių statulas, pagamino lėkštes svarstyklėms (vazos ir skulptūros, puošusios bokšto viršutinius aukštus, neišliko). Ar šie nagingi meistrai galėjo nukaldinti ir vėjarodę kol kas galima tik spėlioti, nes išlikusiuose Kau-

no magistrato rotušės restauravimo kvituose 1774 balandžio – 1775 gegužės mėnesiais minimas tik vienas kalvis, atliekantis visus kalvystės darbus – Mykolas Juchnevičius (Mychal Juchnewicz). Vargu ar vėjarodė galėjo būti nukalta ankščiau – 1771 metais, o ne rotušės restauravimo pabaigoje, kurios data ir įamžintas vėjarodėje. Jei taip, tai ją nukalti galėjo tik M. Juchnevičius, nors dokumentų, įrodančių jo autorystę, kol kas nepavyko rasti. Kauno rotušės bokšto vėjarodės kompoziciniame sprendime, herbų traktavime matome amatininkiškos rankos liaudišką primityvumą, kai kurie elementai primena tvorelės azūrinę silueta.

Kauno miesto rotušės paskirtis amžiams bėgant nė kartą keitėsi. Pastate posėdžiavo miesto valdyba, 1824 metais buvo stačiatikių cerkvė, 1838 metais ji pritaikyta Rusijos caro laikinai rezidencijai (jam keliaujant į užsienį atidarytu geležinkeliu Peterburgas – Varšuva). 1842 metais Kaunui tapus gubernijos centru, vėjarodė nebuvo nuimta. 1850 metais rotušės bokšte įrengtas ugniagesių stebėjimo punktas. Rotušė su jos bokštą puošiančia vėtrunge pavaizduota vario raižinyje, iliustruojančiame 1857 metais Konstantino Tiškevičiaus (1806–1868) mokslinės – tiriamosios kelionės aprašymą „Neris ir jos krantai“. 1869–1944 metais rotušėje buvo Kauno miesto savivaldybės būstinė.

Miesto vadovybės sudarytoji komisija, dalyvaujant gubernijos inžinieriui N. M. Andrejevui, 1884–1885 metais nuodugniai ištyrė rotušę ir nusprendė, kad neatidėliotinai turi būti atliktas jos kapitalinis remontas. Darbai pradėti 1897 metų pavasarį. Buvo vykdomas pastato vidaus ir išorės remontas, bokšte įrengtas naujas laikrodinis. Miesto Dūma laikė garbę šį įvy-

kį įamžinti, vėtrungės vėliavėlėse išstampavo dvi 1897 metų datas, tikriausiai tuo metu vėjarodės paviršius buvo auksuotas (tai liudija 2002 metais atlikta vėjarodės konservacija).

1965 metais, kai gerokai laiko ir įvykių apardytos rotušės pastatą paliko paskutiniai šeiminkai – Kauno Politechnikos instituto statybos fakulteto studentai, pasiūlyta čia įkurti Santuokų rūmus. Darbams vadovavo Kultūros paminklų institutas. Archeologai Karolis Mekas, Irena Jučienė, architektas Žibartas Simanaitis ėmėsi pastato tyrimo ir restauravimo darbų. Susirūpinta ir buvusią vėjarodę. Pagal muziejuje išlikusį originalą labai tiksliai jos kopiją pagamino architektas Viktoras Stukelis (gim. 1937 04 01 Pasvalyje). Jis, išmanydamas kalvystės paslaptis, pagamino vėjarodę iš plieno ir vario. Kauno ketaus liejykla ištekino trūkstamą rutulį (I-30 cm, tuščiaviduris). Atkūrė ir kitas neišlikusias dalis – karūną ir azūrinę vėjarodės atsvarą. Vėjarodę auksavo Vilniaus restauracinių dirbtuvių darbuotojai. Ji vėl iškelta 1971 ir prakalbo lietuviškai – „bokštas restauruotas miesto lėšomis 1774“. V. Stukelis pagamino ir naują bokšto laikrodžio ciferblatą, rodykles, valandų žymenis, langų rėmų dekoratyvinius apkaustus ir sklendes. Vėliau dailininkas, dirbdamas Dovanos susivienijimo įmonėje, kūrė dekoratyvinius bareljefus – žanrines kompozicijas, prizus sportininkams, socialistinio lenktyniavimo nugalėtojams, „Gintarinės poros“ prizininkams, chorų laureatams.

Lietuvos vėjarodžių istorija dar nepradėta rašyti, kiek labiau tyrinėtojai domėjosi Kuršmarių kurėnų vėtrungėmis, todėl šis unikalus eksponatas, saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, yra mūsų senos ir garbingos miestų istorijos liudininkas. □

PRISILIETIMAI, SUSITIKIMAI, PASIKARTOJIMAI (7)

Esė

Alina Valantinavičienė

Pabaiga.

Pradžia 2017 m. gruodžio 9 d. „Kultūroje“

Tiesos ir teisingumo badas

Suprantu, mūsų laisvė jau išaugo savo vaikystės drabužėlių. Bet kodėl tokios liūdnos akys, galvoju, žiūrėdama į laisvos Lietuvos veidą?

Gal nenorim kartais pripažinti, bet visi laikui slenkant suprantame, kad turime vieną gyvenimą. Tik vaikystėje nejauti laikinumo. Na, dar nežinau istorijos, nežinau, kas yra pelai ir kokį darbą gali atlikti smėlis. Vaikystėje esi tik imantis sau. Nes esi alkanas, net turėdamas laisvę. Mes tokie panašūs į Dainorynės žmones! Šis susitikimas praplėtė žvilgsnį, ir aš dar kartą bandau suprasti: „...kaip šio krašto žmonės, persisunkę materija iki kaulų. Ne! maniškiai, nuplovus materijos dulkes, turi sielą, didelę ir įdomią. Man visada būdavo gailla, kad jie pasiskandino vergijoj doleriui. Man gailla senųjų ir jaunųjų. Gailla tų visų biznierių, tautpiųjų, plūšančių dieną naktį dėl žalio popierėlio. Aš jaučiu, kad jie gilumoje buvo kitokie žmonės. Tai tik vargas juos pagrobė ir sviedė į dulkes. Vargas, parodęs jiems bado iltis. Paragavę pažeminimo, nustūmimo nuo gyvenimo vieškelių, tie žmonės perdėtai ir dirbtinai ėmė veržtis į pinigą, kuris yra tariama didybė. Tie žmonės yra per išdidūs skursti. Mano tautos žmonės. Jie nėra pinigų vergai, kai yra tikrieji kapitalistai. Jie nori būti materijos viešpaciais, nori paminti skurdą, nori apsidrausti nuo pažeminimų ir paniekimų. Bet vis tiek jie gyvenime žaidžia pavojingą žaidimą. Jie pralošia laiką, užtrina savo vidaus turtus, jie pralošia patys save“. (Alė Rūta, p. 570)

Sakykim, pralošia, tačiau ar mūsų nepralošė tie, kurie laisvei suteikė itin mažą kainą? Kas yra laisvė, įskaitant ir atsakomybę šalia jos, šiek tiek žinome. Tačiau ne visi žino, kas yra Tiesa. Nebuvo jai vietos Greitkelyje, neatsirado ir pasukus nuo jo. Kiekvienas gyveno pagal savo tiesą. Štai ir atsitiko, kaip kažkada jau buvo atsitike: „Kieno valdžia, to ir tiesa“. Paprastam žmogui visai nebūtina žinoti tiesos apibrėžimų. Nes kiekvienas žmogus intuityviai jaučia, kad tiesa yra tai, kas teisinga. Bet valdžia išbandomas žmogus tuo pačiu metu išbandomas ir savo sąžinės. Ar jis pajėgus laikytis teisingumo be aukščiausios Tiesos pajautos savy? O jeigu ant jo stalo – nelygios svarstyklės ir Mamona metų metais darosi vis svaresnis už Kristų? Biblijoje (Michėjo knygoje) sakoma: „Ar laikyti nekaltais tuos, kurie naudoja neteisingas svarstyklės ir apgaulingus svarščius?“ Žinoma, žmonės ėmė kaltinti valdžią už nesąžiningus darbus ir pasyvumą. Tokie kaltinimai yra pagrįsti. Valdžios žmonės visiškai neteko autoriteto. O autoritetas yra vienijanti jėga, kaip tie klijai šukėms. Jei nesiklijuoja, nėra formos vizijos, prasideda anarchija: kiekviena šukė ieško savo vietos pati. „Mes nerūpim valdžiai?“ – skundžiasi žmonės. Jie nusivylę ne laisve, bet nebetiki tais, kurie paniekino Tiesą laisvėje.

Kai sugrįžtu į tėviškę, jau iš tolo akimis ieškau klevo, kurį sodino mano senelis. Kartais nuogaštauju, kad jo kas nenukirstų. Jis yra svarbus Greitkelio liudininkas. Ten, melioracijos vamzdžiuose, po žeme garma vaikystės prisiminimai. Matau tėvus, dirbančius ir puoselėjančius savo vienkiemį. Tai buvo taip natūralu! Natūralu, kad žmogus, dirbdamas sau, tikisi pelno. Ir atvirksčiai, – pelnas motyvuoja dirbti. Darbas yra didelė vertybė. Todėl joks darbas nėra tik dėl darbo. Deja, mano kartos žmo-

nės, atsidūrę sudužusioje formoje, nesitikėjo, kad darbas bus paniekintas mažu atlygiu. Kaip ir mano tėvai, vienkiemyje plėsdami savo ūkelį ir daug dirbdami, nesitikėjo, kad už tai bus ištremti ant žvyro krūvos. Dėl darbo nuvertėjimo prieškarinio Lietuvoje kilo antroji emigrantų banga.

Esu pasikartojimų rate. Ir man neramu. Galvoju, kad žmogus gali nuo jų pavargti... Gal todėl liūdnokas Lietuvos veidas?

Maištas

Suprantu, kaip nelengvai ji išgyveno savo vaikystės amžių. Susitapatinau... Žiūrėjau į jos besiformuojantį trapų kūną ir bijojau, kad nesudužtų. Kai kurios šukės buvo aprupėjusios, tamsių spalvų, nederančios viena su kita. Susitapatinu, – prisimenu, kokia maištinga buvau paauglystėje, kaip nenorėjau paklusti tėvų tradicijoms, kaip pykau ant Greitkelio, kad neturiu „Wrangler“ džinsų... Matau, kad Lietuva pasiekė paauglystės amžių. Koks gražus jos veidas! Būtų banalu kartoti poetų apdainuotą jos grožį. Grožyje taip pat gali išdygti maišto sėkla. Maištas – kaip paneigimas to, kas netenkina. A. Kamiumi yra pasakęs: „Per absurda prieinu prie trijų svarbių dalykų, – tai yra mano maištas, mano laisvė ir mano noras gyventi“.

Kartais gali kalbėti tik eilėmis. Ypač, kai skauda. Gal nuo susitapatinimo? Na, kaip paauglystėje atsitinka, kai įsimyli...

*Ne tavo valioj jų veržlumas –
supranti, –
vis tiek ištrauks delniuką
ir nutrepsės per gatvę –
į savo pusę,
ar visas keturias puses,
prisiekę lagaminui ant ratukų,
nuspjaus ar nusikeiks prie trapo,
gal sumaišties, gal apmaudo vardu...
Išliksi atlaidi, –
ne apie kilmę mąstė,
ar tiki –
kiekvienas jų kilmingas,
tik nepažinę šaknų skausmo,
bet tavo karūnuoti,
atleidžiant laikinumo nuodėmę,
su teise nesuprasti
O vieną dieną metuose
tiesiog nusišypsok, tai – tik žaidimas:
vėliavėlėm apkaišys, dedikuos eiles,
pašokinės dar ant širdies, kaip ant batuto, –
ne tai, ne taip, juk supranti, –*

Vaclovo Strauko nuotrauka iš serijos *Kopos*

vaikai.

Tik palingavus galvą atsidusi:

pavargau...

Nugulusi į gruodo šaltus patalus,

nurimsi Baltijos aky

beribė ir tokia talpi

esi

(„Apie Tave“, 2013 m., autorės eil.)

Lietuvą nešė ketvirtoji emigracijos banga. Maištas! Turėdami laisvę žmonės renkasi ir ieško savo vietos ne po Lietuvos laisvu dangum. Ieško tiesos ir darbo. O gal savo tapatumo? Kartais susipainioja, pradeda keiksnoti Lietuvą. Kam nepasitaikė paauglystėje paburnoti ant tėvų?...

Prieš kokį 15 metų, kai savanoriškai pirmieji mūsų kartos žmonės rinkosi tremtį, ore tvyrojo nenusakomas ilgesys. Buvo slogus laikas: palikti vaikams ilgėjosi tėvų, tėvai ieškojo vietos įsitvirtinti ir ilgėjosi vaikų, bėdos prispausti senstelėję tėvai laukė nesulaukė vaikų pagalbos rankos... Buvo net Greitkelio pasiilgusių. Dažniausiai tie, kurie nerado savo vietos laisvėje ir nedrįso išvažiuoti. Tie, kurie ištiesė delną, prašydami paramos. Šelpiame kas galime. Ir vėl grįžti į tą patį atskaitos tašką: visų sugebėjimai skirtingi. Privalai tai priimti, jei gyvenai pagal aukštesnę Tiesą. Jei ji padėjo tau, gali joje padėti kitam.

Dabar, kai savo tėvynėje mūsų liko milijonu mažiau, nesame tokie jautrūs išsiskirdami. Vėl džiaugiamės spalvotomis giminių nuotraukomis kompiuteryje, vėl giminės šelpia pinigais ir siunčia siuntinius. Jau buvę tai, vėl – pasikartojimų ratas. Bet vienas skirtumas, – dabar mes galime susitikti ir apkabinti vieni kitus gana dažnai. Sunku pasakyti, ką išsiveža dabar lietuviai savo širdies didumo saujose. Tai bene kebliausias klausimas, į kurį labai sunku atsakyti. Tiesiog nesinori dar kartą likti nuvilntam. Todėl, kad myli šitą kraštą, tikiesi, kad kas nors jį padaugins į gražų sodą. Kad ir ne prie Baltijos jūros...

Norisi paklausti vieno: ar grįši, broli, iš Akmenų šalies (turima galvoje Norvegija. Red.)? Sakai, kad nežinau, kad vaikai į koledžą įstojo, kad gal kada vėliau... O aš galvoju apie tai, kaip atsakė vienas trečiosios emigrantų bangos Australijos lietuvis į šį klausimą: „Kai ką nors iš artimųjų palaidoji svečioj šaly, tada supranti, kad tai – tavo žemė ir atgal jau nebegrįši“.

Tai yra paskutinis pasikartojimas, kuris susijęs tik su Tavimi, Ale Rūta. Bet aš laikiau rankose Tavo Kelią. O Tu – manąjį.

Tada susitikome... □

RAGANOS ŠIRDIS

Jan Steen. Laiminga šeima, XVII a.

Atkelta iš 6 psl.

Taigi tarnaitė liepė pasitraukti Magdalenai šalin, o pati atsitūpė ir ėmė kurti ugnį. Pro praviras duris girdėjosi iš svetainės sklindantys riksmi, kažkas kumščiu daužė su visa svita. Magdalena atsikėlė, ir kadangi tarnaitė ji rūpėjo tiek pat, kiek auseklis prie durų, ruošėsi pėdinti svetainės link – norėjo pasiklaudyti, ką ten veikia ponai. Bet nespėjo – riksmi svetainėje nutilo, stėjo tylia, ėmė traškėti tarnaitės užkurta ugnis, o paskui į virtuvę įėjo tėvas ir apsidairė, ieškodamas Magdalenos.

Mergytė buvo grįžusi prie židinio. Sėdėjo ant meškos kailio, liepsna laizė balanas ir apšvietė jos pakaušį; Magdalenos plaukai spindėjo juodu auksu.

Tėvas kurį laiką žiūrėjo į Magdalena, paskui persibraukė plaštaka veidą - atrodė pavargęs, akys įkritisios, kaktoje – gili nusivylimo raukšlė.

– Kodėl ji tokia purvina? – paklausė tarnaitės, nei į ją, nei į Magdalena nežiūrėdamas, tarsi pats sau.

Tarnaitė išsižiojo. Apvalus veidas po kyku išraudo.

– Nuprausk ją, – pasakė tėvas, išėjo ir uždarė duris.

Tarnaitė išsigandusi pažvelgė į Magdalena. Papurtė galvą. Buvo aišku, kad Magdalenos ji nepraus – už jokių pinigų.

Kai už durų pasigirdo žingsniai, tarnaitė nususuko ir ašutų sauja ėmė šiūruoti puodą, apsimedama, kad yra labai užsiėmusi. Bet į virtuvę įžengė ne tėvas, o vienas iš ponų, jo sėbrų, dar įkaitęs nuo lošimo, atraitotais rankogaliais, lyg ruošęsi balnoti arklį.

Priėjo prie Magdalenos, pritūpė – alum sulaistyta liemenė dvokė tabaku ir šlapia arkljo gūnia, ūsuose stirksojo baltas kaulelis – grūžlio, o gal vijūno, o gal apskritai kokio varlėno. Pasukiojo Magdalena į visas puses, nepaisydamas, kad nuo jos byra pelenai, įžnybo į skruostą, liepė paėjėti kelis žingsnius, o paskui paklausė tarnaitės:

– Priemėčiu neserga? ... Kirmėlių neturi?.. O blusų?..

Tarnaitė papurtė galvą. Panašu, kad ponui to užteko. Jis atsistojo, už-

siraitė rankogalius, nusivalė pelenuotas rankas į surduto šonus ir pasakė:

– Tegu bernas atvaro vežimą su arkliais. Ir pašaukit man liokajų... liokajų, po šimts velniū!..

Pro duris be garso įlėkė – atrodė, kad skersvėjis jį įpūtė – liesas pono liokajus. Surdutas karojo ant jo kaip pradurta kiaulės pūslė ant šiekšto, rankos juodos kaip velnio – veikiausiai rato ašį degutu tepė. Magdalena pasitraukė atatupsta ir paslėpė rankas už nugaros – nė už ką tokiam terliui jų nepaduos. Bet liokajus Magdalenos nepaisė – čiupo už pakarpos ir nuvilko vežimo link, nė kiek nesirūpindamas tuo, kad ji – bajoraitė, ne tik reikalaujanti pagarbaus elgesio, bet ir lydima garbingų šmėklų, išizeidusių dėl tokio tarno elgesio.

Štai kelios išplasnojo iš dvarelio – išblyškusios ir liesos, žiūri į Magdalena iš tolo, lietus skalbia jų pilkas suknelės, viena dvasia kažkodėl išbėgo tik su nešvariais naktiniais marškiniiais, ar tik nebus tokia pat mėgėja lakstyti po pievas be pūsto sijono, anava visa marškinių apačia nusiuvinėta dvinagėm lakišių sėklom!.. Ir varnos su kovais, sutūpusios kuore, akylai seka kiekvieną Magdalenos žingsnį.

Vežimui nuo dvaro nutolus, pasigirdo duslus pliaukštelėjimas, tarsi karštuose pelenuose būtų sproges kaštonas. Kovai rėkdamis pakilo nuo kuoro, sukuriuodami plačiais ratais.

Ponas su dvariškiu susižvalgė. Nieko nesakė. Ponas išsitraukė iš kišenės baltu dramblio kaulu inkrustuotą pistoletą, grakštų kaip kurto snukis – pavartė rankose, panašiose į kultuves. Buvo matyti, kad ginklas jam visai nedera, kad tai grakščios, siauros ir ilgos plaštakos nuosavybė.

– Betgi pištalieta jį pralošė, – burbtelėjo pro šlapius ūsus.

– Regimai, pone, turėjo pasilikęs dar vieną, – nuolankiai atsakė tarnas ir šoktelėjo ant pasostės iš kaliausė, ratui užtaikius ant akmens.

Magdalena kilstelėjo gūnią, kad paskutinį kartą dirsteltų į dvarelį.

Kovai rimo ir pamažu sėdo ant kuoro kaip pelenų plėnys. Nuo dvarelio dvelktelėjo šalčiu – giliu, žvarbiu, tarsi iš bedugnės. Lyg būtų ne balandžio vidury, o pusiaūziemis, kuris grį-

žo po trumpo atšilimo, norėdamas parodyti savo nuožmią ir beprasmišką galią.

Smailas snukutis bakstelėjo į šoną. Magdalena pakėlė galvą, akimis ieškodama tėvo kurtukės, bet vietoj turkio spalvos akių išvydo prašieptą lapės snukutį; žvėrelis kaip mat dingo krūmuose, išblaškydamas paskutinę Magdalenos abejonę, kad ji numirė ir pateko į kitą pasaulį.

Kitą pasaulį, kaip sakė senasis teologijos magistras, atpažinsi iš to, kad jame nebus bjauriausio dalyko, įprasto šiai ašarų pakalnei – baimės. O šitame tamsiame miškelyje baimė tebegyveno.

Pro apsamanojusį antkapį į tankmę spruko maža lauko pelytė. Magdalena atsikėlė. Nors pilvą teberaižė diegliai, bet jie pamažu rimo, tik nuo liežuviu niekaip nesisekė nuvalyti

karčių apnašų, nors Magdalena saujomis rovė jaunus liepų lapus, kramtė ir spjaudė juoda, dvokiančią košę.

Paskui metė šį bergždžią užsiėmimą – burnoje vis tiek atsidavė surūdijusia geležimi. Patraukė į dvaro pusę, o vakaras ir antkapių šešėliai nutišo jai iš paskos. Tarnaitė, pamačiusi Magdalena, išmetė puodą ir apsi-taškė prarūgusia alaus sriuba sijono apačią. Magdalena nė akies į ją neužmetė, tik praeidama pro arklides, dėb-telėjo, ar viršėdžių tebesiūbuoja pa-karuoklis. Nesiūbavo – vadinas, jau nuėmė.

Įėjusi į savo kambarį, apsidairė. Užgesusios žvakės, šaltas židiny, iš skrynios išlindusi suknelės rankovė. Magdalena iš palovės išsitraukė savo dėžutę.

Nesibeldusi įsmuko viena iš virtuvinių – baikšti, puskvaišė nebylė rudomis ištikimo šuns akimis. Atrodo, ji vienintelė džiaugėsi, kad Magdalena sugrįžo ir savo prisirišimą išreiškė, atsinešdama kūlelį sausų žabų iš rietuvės; džiugiai inkšdama, uždegė ugnį židinyje, nuskabė žvakių varvulius, susidėjo juos į skreitą ir atbula išslinko.

Magdalena išėmė iš dėžutės rankovės kraštą su kraujo dėme, sviedė į ugnį. Nepagailėjo nei pudros pūkučių, nei nosinės su jo didenybės monograma. Pasiliko tik rimba, o iš skrynios išsiėmė vyrišką surdutą ir kelnes.

Apvemtą sijoną sugrūdo į židinį, kelias sukneles, kurios gulėjo skrynios dugne, irgi norėjo mesti ugnin, bet apsigalvojo. Dirstelėjo koridoriun – virtuvinė tupėjo nišoje, budriai stebėdama Magdalenos menės duris. Magdalena pamėtėjo jai sukneles, ir mergiūkste šoko jų gaudyti. Nulėkė koridoriumi, apsikabinusi lobį abiem rankom, tyломis, kaip skalikas, iš džiaugsmo praradęs savo šunišką amą.

Užsismakusi skrybėlę ant akių, Magdalena išėjo į kiemą. Paklausinėjusi dvariškių, sužinojo, kad karališkasis daktaras išvyko atskirai ir nelydi jo didenybės su gedulingąja procesija.

Ir nors jis vyksta į Vilnių, jo tikslas toli gražu ne iškilmingos laidotuvės. Ak, tas gerasis daktaras – argi jam galvoje numirėliai!.. Jis visada taip švelniai rūpinosi gyvaisiais. □

Kultūros kronika

Sausio 12 d. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje įteikta devintoji išeivių rašytojo Kazimiero Barėno literatūrinė premija. Lėšas premijai paskyrė lietuvių išeivijos Didžiojoje Britanijoje veikėjai Marija ir Kazimieras Barėnai. Premija skiriama kas-

met už per pastaruosius dvejus kalendorinius metus išleistą geriausią jauno autoriaus (iki 35 metų amžiaus imtinai) prozos knygą. Premijos laureatais yra tapę rašytojai Laura Sintija Černiauskaitė, Andrius Jakučiūnas, Ieva Toleikytė, Aleksandra Fomina, Jurga Tumasonytė, Tomas Vaiseta, Mykolas Sauka, Kazimiera Kazijevaitė-Astratovienė. Šiemet premija įteikta jaunai prozininkei Virginijai Rimkaitei už knygą „21 a“: už savitą stilių, originalią kinematografišką kūrinių kompoziciją – kūrinių scenariškumą, fatališkai ironiškas žmonių likimų peripetijas. Renginyje dalyvavo vertinimo komisijos nariai – bibliotekos direktorė Rima Makselytė, poetė, kultūrinių renginių organizatorė Elvyra Pažemeckaitė, rašytoja Renata Šerelytė. Elena Bradūnaitė-Aglinskienė susirinkusiems pristatė K. Barėno ir K. Bradūno susirašinėjamą ir padovanoto bibliotekai K. Bradūno ir K. Barėno laiškų faksimiles. Vakaraugilgesinga smuiko muzika pagyvino smuikininkė Giedrė Sičiūnienė.